

In memoriam

Hans Albert

(Köln, 1921. – Heidelberg, 2023.)

U Heidelbergu, 24. listopada 2023., u dubokoj starosti preminuo je jedan od najprofiliranijih njemačkih filozofa druge polovice XX. stoljeća, internacionalno cijenjeni metodolog i teoretičar racionalnosti, dugogodišnji profesor Sveučilišta u Mannheimu – Hans Albert. Rođen je u Kölnu 8. veljače 1921. u građanskoj protestantskoj porodici, porijeklom iz Bavarske. U ranoj mladosti pripadao je jednoj evangelističkoj omladinskoj organizaciji i evangelističkom Biblijskom krugu. No, 1933. godine prešao je u »Nacionalsocijalistički savez učenika« te se neko vrijeme zblizio s nacionalsocijalističkom ideologijom, koju je u to vrijeme razumio kao »religiju mladosti« (njem. *Jugendreligion*). Nešto kasnije, napustio je potonju ideologiju pod utjecajem spisa Oswalda Spenglera. Ujedno je, međutim, imao želju postati časnikom, pa se sukladno tom pozivu počeo pripremati kroz proučavanje relevantne lektire. Nakon izbijanja Drugog svjetskog rata, dobrovoljno se pridružio topničkoj pukovniji »2. Tenkovske divizije« u sastavu Wehrmachta. To ga je najprije vodilo u pohod na Grčku 1941., pri čemu je iste godine došao do topničke škole. Nakon toga je služio kao poručnik u »Tenkovsko-topničkoj pukovniji 74« na Istočnom frontu, gdje je sudjelovao u kampanjama u Rusiji, Kurlandiji i Pomeraniji. Za vojne zasluge odlikovan je »Željeznim križem II. klase«. Sredinom 1945. u Mecklenburgu postaje američki ratni zarobljenik. Nakon što je krajem 1945. pušten iz zarobljeništva, 1946. započinje studij poslovne ekonomije na Sveučilištu u Kölnu. Diplomirao je i napredovao na temelju socioloških i ekonomsko-kritičkih radova kod poznatog njemačkog sociologa Leopolda von Wiesea 1952. godine. Nakon promaknuća radio je kao asistent Gerharda Weissera do 1958. godine. Habilitirao se radovima iz područja socijalne politike 1957. godine, nakon čega je stekao status privatnog docenta. Godine 1963. prihvatio je poziv Sveučilišta u Mannheimu da naslijedi Eduarda Baumgartnera na mjestu profesora, osnivajući katedru za sociologiju i teoriju znanosti (njem. *Lehrstuhl für Soziologie und Wissenschaftslehre*), gdje je ostao do umirovljenja 1989. godine. Prethodno, 1958. godine, na poznatom međunarodnom simpoziju »Europski forum« u Alpbachu (Tirol), upoznao je velikog austrijskog metodologa i filozofa židovskog podrijetla Karla R. Poppera, čije je glavne ideje prihvatio. Od tada radi na usustavljanju i oblikovanju filozofije »kritičkog racionalizma«, koja nastavlja tradiciju europskog prosvjetiteljstva u kontekstu moderne filozofije i teorije otvorenog društva.

Dok se Popper izvorno bavio spoznajnom praksom prirodnih znanosti, Albert je filozofiju i metodologiju znanosti kritičkog racionalizma nadopunio tumačenjem društvenih znanosti. Pritom je dosljednije od Poppera inzistirao na formalnoj jedinstvenosti metodološkog postupka izgradnje znanstvenih teorija kako u prirodnim tako i u društvenim i humanističkim znanostima. Istodobno je prihvatio i dalje razvio tezu Maxa Webera o vrijednosnoj neutralnosti prosudbi društvenih znanosti. Problem racionalnosti shvaćao je kao opći problem ljudske prakse, koja se stoga ne ograničava samo na sferu spoznaje i kognitivne prakse. Zajedno s Popperom postavlja zahtjev da se nijedna pretpostavka ne može izuzeti od kritike, da je i znanstveni um pogrešiv, ali da kritičkim provjeravanjem svojih teorija možemo napredovati u približavanju istini – bez postizanja apsolutne izvjesnosti. Naposljetku, pružio je i jednu naturalističku interpretaciju hermeneutike, shvaćene kao tehnologije razumijevanja koja polazi od znanstvenih pretpostavki utvrđenih u lingvistici, psihologiji i drugim pozitivnim znanostima.

Krajem šezdesetih godina 20. stoljeća sudjelovao je u slavnom »Sporu oko pozitivizma u njemačkoj sociologiji«, u kojemu je zajedno s Popperom gledišta kritičkog racionalizma suprotstavio tada utjecajnoj »Kritičkoj teoriji društva« Frankfurtske škole, koju su zastupali Theodor Adorno i Jürgen Habermas. Materijali objavljeni s tih rasprava prevedeni su na mnoge jezike, a u međuvremenu se poprimili status standardne »društvenoznanstvene metodološke literature«. Godine 1968. objavio je prvo izdanje svog poznatog programatskog spisa *Traktat o kritičkom umu*, koji je kasnije doživio više novih izdanja, a preveden je i na engleski pri izdavačkoj kući Sveučilišta u Princetonu (engl. *Treatise on Critical Reason*, 1985.). Taj je spis široko prihvaćen kao mjerodavna sistematizacija osnova filozofije kritičkog racionalizma te je prihvaćen i od samog Poppera. Nakon toga, objavio je *Traktat o racionalnoj praksi* (1979.), *Znanost i pogrešivost uma* (1982.), *Sociologija tržišta i logika odlučivanja* (1997.) – djelo kojim je utjecao na metodologiju ekonomije – kao i *Between Social Science, Religion, and Politics. Essays on Critical Rationalism* (1999.), ali i druge publikacije posvećene razvijanju koncepcije kritičkog racionalizma. Smatrao je, naime, da se polazište te koncepcije može svesti na tri temeljne teze: *kritički realizam*, *univerzalni falibilizam* (tj. shvaćanje o pogrešivosti ljudskog uma u svim domenama njegova djelovanja) i *metodski revizionizam*. Tijekom svoje akademske karijere ulazio je u višestruke sporove sa zastupnicima drugačijih gledišta. Primjerice, s Habermasovim i Gadamerovim poimanjem hermeneutike, transcendentalnom pragmatikom Karl-Otta Apela, ali i s teološkim pogledima Hansa Künga, Gerharda Ebelinga i Josepha Ratzingera (Benedikta XVI.). Time je stekao ugled vrsnog polemičara, pa je stoga i svoju autobiografiju naslovio *Upleten u kontroverze* (2007.). Sve se više bavio kritičkim tumačenjem religioznog pogleda na svijet, s pozicija bliskih pozitivizmu i naturalizmu. Tu se odmaknuo od Poppera koji je prakticirao liberalni agnostički stav prema religiji i pozitivnije govorio o civilizacijskim doprinosima kršćanstva. Jedna od daljnjih razlika u odnosu na Popperove teze sastojala se u Albertovom neprihvatanju njegove ontologije tzv. »Svijeta III.« i »objektivnog duha«, na koju je znatan utjecaj ostavio Bernard Bolzano. On, naime, nije mogao pomiriti tu vrstu ontologije s vlastitim »strogim naturalizmom«. Svoje je stavove velikim djelom izrazio i kroz korespondenciju s nizom značajnih mislilaca svojega vremena, od kojih je dosad objavljena njegova korespondencija s Karlom Popperom 2005. te dvotomna korespondencija s Paulom Feyerabendom (2008. – 2009.). Dobitnik je niza domaćih i međunarodnih priznanja, primjerice: »Počasni križ za umjet-

nost i znanost I. klase Republike Austrije« (1994.) i »Počasnog križa za zasluge I. klase Savezne Republike Njemačke« (2008.), a bio je i izabrani član »Academia Europaea« i »Accademia della Scienze di Torino«, te ujedno počasni doktor Sveučilišta u Ateni, Grazu, Kasselu, Linzu i Klagenfurtu. O njegovim gledištima napisano je mnogo članaka, kao i nekoliko knjiga. Počevši od 1955. godine, njegov višedesetljetni angažman na godišnjem »Europskom forumu« u Alpbachu, zajedno s Karlom Popperom, ekonomistom Friedrichom von Hayekom, biologom Konradom Lorenzom i nizom drugih značajnih autora, već je ušao u legendu. Iako nije bio asket poput Poppera, njegov životni put bio je vezan uz školu kritičkog racionalizma, čijem je okupljanju i suradnji pripadnika iz više zemalja znatno pridonio svojim koordinirajućim djelovanjem. Također pod njegovim utjecajem socijalna filozofija kritičkog racionalizma za vrijeme vladavine kancelara Helmuta Schmidta praktički je prihvaćena kao sastavnica ideologije njemačkih socijaldemokrata. Od autora iz bivše Jugoslavije najbolje je poznao zagrebačkog akademika Eugena Pusića (1916. – 2010.) i beogradskog filozofa Svetozara Stojanovića (1931. – 2010.), koje je nastojao uključiti u rad simpozija u Alpbachu. Dobro je poznao i hrvatskog jezikoslovca i povjesničara književnosti, Josipa Matešića (1927. – 2020.), dugogodišnjeg upravnika Katedre za slavistiku Sveučilišta u Mannheimu. U nekoliko navrata sudjelovao je i na poznatim međunarodnim kursevima poslijediplomskih studija u Dubrovniku. Za sobom ostavlja značajno i raznovrsno, poticajno djelo, koje će svakako biti predmet daljnjih istraživanja.

Dragan Jakovljević